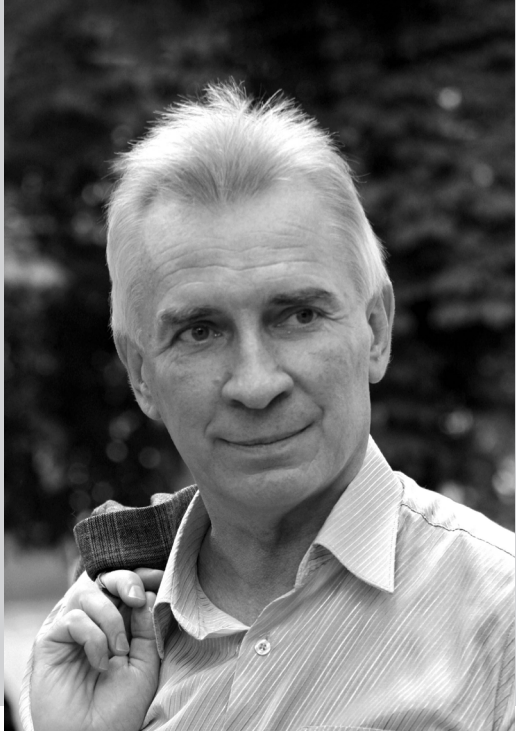

ПАЭЗІЯ

Уладзімір Мазго

АКРЫЛЕНЫ ВЯСНОЙ

Вершы

Мазго Уладзімір Мінавіч нарадзіўся 5 сакавіка 1959 года ў гарадскім пасёлку Зэльва Гродзенскай вобласці. Вучыўся ў Тапкінскай чыгуначнай СШ № 216 Кемераўскай вобласці і Зэльвенскай СШ. Скончыў філалагічны факультэт БДУ. Служыў у войску. Працаваў карэспандэнтам у шматтыражыцы «Інтэграл», загадчыкам рэдакцыі ў выдавецтве «Юнацтва», вядучым рэдактарам у «Мастацкай літаратуры», намеснікам галоўнага рэдактара ў часопісах «Вясёлка», «Полымя», «Нёман». Цяпер — намеснік старшыні Мінскага гарадскога аддзялення СПБ.

Аўтар кніг паэзіі «Пад спеў крыніц» (1982), «Вершаліна» (1987), «Марафон» (1992), «Анёл нябесны» (2007), «Сакавіны» (2012), «У нябёсах вясны» (выбраныя творы, 2013), «Знічкі вечнасці» (2020), кніг для дзяцей «Калі спрачаюцца маланкі» (1989), «Суседзі па сусеце» (1994), «Смехапад» 1999), «Прыгоды марахода» (2002), «Цуда-вуда» (2008), «Таямнічая планета» (2008), «Лепшыя сябры» (2012), «Адвечныя скарбы Радзімы» (2013), «Завітала ў госці казка» (2014), «Вавёркі лушчаць зоркі» (2019), «Казкі ката-марахода» (2022), «Загадка — розуму зарадка» (2023) і інш. На яго вершы створана больш за сотню песень.

Лаўрэат прэміі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі ў галіне літаратуры, літаратурных прэмій імя Янкі Маўра, Васіля Віткі, «Залаты Купідон». Выдатнік друку Беларусі (2007). Ганаровы грамадзянін Зэльвенскага раёна (2008). Узнагароджаны медалём Францыска Скарыны (2016).

АБУДЖЭННЕ

Прачнуцца —
І здзівіцца дню,
І сонейку здзівіцца,
Нібы вось так
Упершыню
Нанова нарадзіцца,

Душой уласнаю адчуць
Сваю зямлю,
Край мілы
І не лапаткі развінуць,
А складзеныя
Крылы...

БЕЛЫЯ КОНІ

Як хуткія коні, імчацца гады,
Няўмольныя белыя коні.
Здаецца, нядаўна ты быў малады,
А ўжо заінелыя скроні.

І ты разумееш: не вернеш назад
Пяшчоту вясновых адносін,
Калі да лісточка асыпала сад
Вятрыста-халодная восень.

І гэтак далёка да новай вясны,
Якую ўсё роўна чакаеш,
Бо мары твае абуджае і сны
Лістота бяроз трапяткая...

Як хуткія коні, імчацца гады,
Няўмольныя белыя коні.
Здаецца, нядаўна ты быў малады,
А ўжо заінелыя скроні.

АКРЫЛЕНЫ ВЯСНОЙ

Гляджу: караскаецца бэз,
Як альпініст, уверх.
Ён на акно маё залез
І на другі паверх.

Ён апраўдаў сваю віну
Духмянай белізной.
І я да ранку не засну,
Акрылены вясной.

Вясна цябе паклікала ў дарогу.
Ты разам з ёю на перадавой.
Вясна нясе і радасць і трывогу
І раскрывае даль перад табой,

Куды імкнёмся, як першапраходцы,
Каб для душы таемнае адкрыць,
Ісці насустрач страце і знаходцы
І жаўруковай мовай гаварыць...

Зваротных птушак дзіўныя пісьмёны
Чытаеш у нябёсах над сабой

І зіхаціш, узнёслы і натхнёны,
Нібыта хлебароб перад сяўбой.

КАЛЯ ПОМНІКА САФІІ СЛУЦКАЙ

Знянацку
Слуцкая княгіня
Сышла з нябёс,
Нібы багіня.

Святая,
Родная жанчына,
Нам дарагая,
Як Айчына.

Глядзіць
Світальнымі вачыма,
А памяць
Плача за плячыма.

Глядзіць на нас —
І не міргае,
Ад забыцця
Аберагае...

ЯКАВУ НАВУМЕНКУ

У марафоне дзён,
Начэй
Наш час бяжыць
Усё хутчэй.
Нічым
Ягоны бег не спыніш.
І недзе ўжо
Чакае фініш.

А я жыву,
А я люблю
Да болю родную
Зямлю,
Якой
Без кропелькі адчаю
Жыццё, як песню,
Прысвячаю.

Віктар Кунцэвіч
ЛЮСТЭРКА СТАРОЙ
ШАФЫ

Аповесць

Кунцэвіч Віктар Іванавіч нарадзіўся 21 сакавіка 1957 года ў вёсцы Чырвоны Бор Бялыніцкага раёна. Скончыў Магілёўскае прафесійна-тэхнічнае вучылішча № 54, дзе атрымаў прафесію зваршчыка. Вучыўся на факультэце журналістыкі Белдзяржуніверсітэта, які скончыў у 1995 годзе. Працаваў у газетах «Прыдняпроўская ніва», «Веснік Магілёва». Аўтар кніг паэзіі «Горкая спакуса», «Одинокий дождь», «Гул у звоне» і інш.

1

Іван Лянькоў у распачы кінуў тэлефон на сядзенне, уключыў перадачу і з сілай націснуў на педаль акселератара. Легкавік ірвануў з месца і, абганяючы іншыя машыны, лёгка памчаў на шырокі мост. Іван убачыў, як вецер падганяе плынь Дняпра, уздымаючы на вадзе рабыя палосы, і падумаў: «А ці трэба гэтак спяшацца? Якая розніца, праз пяць хвілін ці праз пятнаццаць убачу спадманныя вочы жонкі... Што гэта можа змяніць?» Праехаўшы мост, ён спыніў машыну і закурыў, удумліва пазіраючы праз шыбу акна на рух транспарту.

Дзесяць хвілін таму Лянькову тэлефанаваў незнаёмец.

— Гэта Іван Лянькоў? — спытаўся ўладны голас.

— Так, гэта я.

— Хачу паведаміць, што жонка вам здраджвае, — незнаёмец зрабіў паўзу, чакаючы рэакцыі Івана. Лянькоў, агаломшаны пачутым, маўчаў, у слухаўцы зноў загучаў голас: — Магу даць нумары тэлефона і аўтамашыны нахабнага саперніка.

— А вам навошта такая добразычліваць да мяне? — са злосцю спытаўся Іван.

— Мужчынская салідарнасць, — Лянькоў адчуў, што незнаёмец пасміхнуўся. — Дык што, дыктаваць дадзеныя?

— Дыктуйце, — глуха прамовіў Іван. Запісаўшы пачутае, ён з'едліва спытаўся: — Вы, напэўна, гэтакі ж раганосец, як і я?

Мужчына коратка засмяяўся і адказаў:

— У мяне не пабалуешся... Карацей кажучы, усё пад кантролем. Любы рух... А вы калі не верыце, дык праверце. Усяго добрага.

Праз паўгадзіны Іван Лянькоў увайшоў у кватэру, павольна зняўшы куртку і абутак, кінуўся на канапу і заплюшчыў вочы. Пад яго магутным целам канапа жаласна рыпнула.

Жонка Таццяна сядзела каля люстэрка і ўкладвала касу на галаве.

— Навошта так падаць на канапу? Праломіш.

— Ну і што, калі праламлю?! Мая канапа... Я яе купляў! — з выклікам, не расплюшчваючы вачэй, адказаў муж.

Жанчына адчула незвычайнасць настрою мужа, адварнулася ад люстэрка і здзіўлена паглядзела на яго. Іван прыўзняўся на канапе і, гледзячы жонцы ў вочы, павольна прамовіў:

— Я ведаю, хто твой палюбоўнік. Яго імя Андрэй Кавалёў... — Лянькоў убачыў, як змяніўся твар Таццяны, як у яе вачах адбіўся спалох, потым мільгануў адчай. Праз імгненне яна авалодала сабой.

— І адкуль, калі не сакрэт, такая інфармацыя?

— А-а-а... Спалохалася. Значыць, праўду сказаў чалавек... — Голас Івана мацнеў, ён закрычаў. — Ты — сцэрва! Дрэнь! Я столькі гадоў шчыра кахаў цябе! А ты...

Іван ускочыў на ногі, памкнуўся да Таццяны. Яна таксама ўзнялася з крэсла. Яны стаялі насупраць адно аднаго. Ён — вялікі, мажны. Яна — невысокая, ладная, са скінутай на плячо недаплеценай касой. Сонечнае святло праз акно асвятліла жанчыну, і яе валасы зайгралі залатым бляскам.

— Будзеш біць? Бі!

— Трэба мне гэта? — памарудзіўшы, сказаў Іван Лянькоў. — А давай я пазваню яму! — Вочы мужчыны бліснулі агнём злосці. — Няхай прыедзе, прыме ўдзел у нашай размове, патлумачыць, што збіраецца рабіць далей...

— Іван, няўжо ты не зразумеў, што нашы адносіны зжылі сябе. Сын вырас і пакінуў нас. Нішто цяпер больш не яднае. І якая розніца, як і з кім я буду знаходзіцца... Галоўнае, я не магу больш жыць з табой, — у голасе жанчыны чуліся адчай і адвага.

— Выходзіць, больш за дваццаць гадоў жыцця я выкінуў кату пад хвост?! Больш за дваццаць гадоў утрымліваў цябе, купляў рэчы, рабіў падарункі...

— Ты, можа, забыўся, што я працую ў банку? І акром гэтага штодзённа вару ежу, прыбіраю ў кватэры... А можа, гэта ўсё больш за дваццаць гадоў рабіла хатняя гаспадыня? — парыравала Таццяна.

Іван зноў сеў на канапу, звесіў галаву, задумаўся: «Як такое магло здарыцца? Я ж апекаваў яе, быццам малое дзіця... Часта званіў на працу, па магчымасці адвозіў туды і сустракаў. Чаму яна здрадзіла? Цешча... Толькі яна змога ўратаваць нашу сям'ю». Ён апануўся і выйшаў з кватэры.

Машына Лянькова праехала пад вокнамі, і Таццяна, праводзіўшы яе сумным позіркам, падумала: «Нішто больш не звязвае мяне з гэтым чалавекам. Няма нават спагады. Ёсць крыху жалю, але жаль — гэта не прычына, каб прыніжацца, апраўдвацца ды каяцца, цяпець папрокі і маніць, маніць сабе і яму. Здарылася тое, што, напэўна, і павінна было здарыцца, бо, калі выходзіш замуж без кахання, няма гарантыі, што пражывеш без яго ўсё жыццё. І вось цяпер ці ж вінаватая я, што закахалася?..»

2

Таццяне споўнілася дзевятнаццаць гадоў, калі яна зацяжарала ад хлопца-аднагодка, з якім, як ёй тады здавалася, іх звязвалі моцныя ўзаемныя пачуцці. Яе маці Наталля Мікалаеўна мела размову з будучым бацькам дзіцяці і яго бацькамі.

— Адмовіўся ён ад Таццянки і ад будучага дзіцяці, — казала Наталля Мікалаеўна мужу, упэўненая, што Таццяна спіць у суседнім пакоі і іх размову не чуе. — Сапляк... Дый бацькі ягоныя яшчэ тыя пацукі. Нам такія зяць і сваты непатрэбныя.

— Хай сабе так, але ж немаўлятку патрэбен бацька.

— Нічога, падбярор.

— Падбярор? Смела ты разважаеш, Наташа, — не згаджаўся бацька Таццяны Анатоль Сяргеевіч. — Смела...

Ад пачутага дзяўчыне хацелася загаласіць. Яна зубамі сціснула краёк падушкі і моўчкі доўга плакала.

Ранняя вясной Таццяна нарадзіла цудоўнага хлопчыка. Ён адразу стаў любімцам дзядулі і бабулі. Свайго каханага Таццяна больш не ўбачыла. Сяброўкі паведамлілі, што бацькі адправілі хлопца да сваякоў у Бранск.

Аднойчы ў кватэры бацькоў Таццяны з'явіўся ён — Іван Лянькоў. Распачаў рамонт у ванным пакоі. Клаў плітку, і рабіў ён гэтую справу няспешна, акуратна, што Таццяна, трымаючы на руках маленькага Ромку, залюбавалася відавочным вынікам яго працы.

— Залатыя рукі ў чалавека, — пахваліла Лянькова Наталля Мікалаеўна і запрасіла майстра застацца на святочную вячэру з нагоды паўгоддзя ўнука.

За вячэрай маўклівы Іван разгаварыўся. Шчыра распавёў пра здраду жонкі, пра развод.

— Нашай Таццяне таксама не пашанцавала: падмануў яе жаніх, — даверліва паведамліла Наталля Мікалаеўна.

Лянькоў спачувальна зірнуў на Таццяну.

Калі работнік пакінуў кватэру, Таццяна звярнулася з папрокамі да маці:

— Навошта, мама, прыдумала, што мяне пакінуў жаніх? Ён жа не быў мне жаніхом...

— Быў, не быў — якая розніца? Галоўнае, Іван адчуў, што ты пакрыўджаная лёсам, як і ён.

— Ніхто мяне не крыўдзіў! Вінаватая я сама...

— Лічы як хочаш, дачушка, але па тым, як ён глядзеў на цябе, бачна, што мужычок папаўся на кручок.

— На які такі кручок?! — успыхнула Таццяна. — І ён жа значна старэйшы за мяне...

— Усяго на дзесяць гадоў — гэта нармальна, — пасміхнулася Наталля Мікалаеўна.

Назаўтра Іван запрасіў Таццяну ў тэатр, а праз два месяцы яны сталі мужам і жонкай. Пазней Таццяна часта шкадавала, што не адстаяла сваё жаданне не выходзіць замуж за чалавека, якога не кахае. Аргументы, якімі карысталася тады маці, гучалі неабвяргальна.

— Сцерпіцца — злюбіцца, — казала Наталля Мікалаеўна. — І калі яшчэ знойдзецца чалавек, які возьме цябе замуж з прычэпам? А я, хаця і люблю ўнука, не збіраюся няньчыць і ўтрымліваць яго да паўналецця.

Сцярпелася, але не злюбілася. І Іван гэта адчуваў. Часам пытаўся: «Чаму ты такая раўнадушная і халодная?..» Ён любіў і выхоўваў Ромку, нібы роднага сына, але ж хацелася мець і сваё дзіця. Ды не шанцавала: тройчы Таццяна была цяжарнай і тройчы не ўдавалася зберагчы плод, за што давялося жанчыне выслухаць шмат папрокаў ад мужа...

Таццяна ўзяла мабільнік і зрабіла выклік, а пачуўшы голас Андрэя Кавалёва, усхвалявана загаварыла:

— Муж ведае пра нашы адносіны. Яму пазванілі і сказалі... Я здагадваюся, што гэта зробіў той афіцэр міліцыі, які заляцаўся да мяне і пагражаў, што я пашкадую, калі не стану з ім сустракацца, казаў, што шмат ведае пра мяне. Ён насамрэч ведае шмат. Я пераканалася ў гэтым, калі апошнім разам размаўляла з ім. Такое адчуванне, што ён сочыць за мной.

— Думаю, ён карыстаецца службовымі магчымасцямі: проста праслухоўвае твае размовы па мабільніку. Цяпер гэта папулярна не толькі ў спецыяльных службаў, — сказаў Андрэй Кавалёў.

— Які жых! Дык ён, можа, слухае нас і цяпер?

— Думаю, што слухае, бо ў маёй слухаўцы чуецца шум і трэск, — уздыхнуў мужчына.

— У маёй таксама трашчыць...

— Што ж, раней такія людзі, як, напрыклад, Берыя, ехалі па вуліцах гарадоў і выбіралі сабе жанчын. Тых, хто адмаўляўся сустракацца, чакаў незайздросны лёс. Цяпер гэта выглядае інакш. Спадабалася жанчына — слухае яе тэлефонныя размовы і, як у нашым выпадку, знаходзіць зачэпку: калі здраджваеш мужу з другім, то чаму б не прымусіць зрабіць гэта і з ім. Такая вось логіка...

— Я думаю, што з гэтага моманту наша жыццё зменіцца... Што б ні здарылася, давай будзем трымацца адно аднаго, — прапанавала Таццяна і спыталася: — Ты не спалохаешся? Не амовішся ад мяне?

— Ніколі, — выдыхнуў Андрэй.

3

Размова з цешчай яшчэ больш раззлавала Івана Лянькова. Наталля Мікалаеўна заявіла:

— Сам вінаваты: не дагледзеў жонку, пакідаў на доўгі час адну, з'езджаючы на заробкі.

— Я ж зарабляў для сям'і і працаваў ад цямна да цямна, — адказаў з крыўдай Іван. — А вось маці павінна была растлумачыць дачцэ, што мужа, які вымушаны зарабляць далёка ад дому, трэба верна чакаць, а не круціць хвостом. Відаць, меўся адпаведны прыклад...

— Нахабнік! — усклікнула цешча.

Выйшаўшы з пад'езда, Лянькоў сеў на лаўку пад разлапістым клёнам, выняў з кішэні пачак цыгарэт, закурыў.

— Пачастуйце цыгарэткай, — звярнуўся да яго лысаваты сярэдняга веку мужчына. Прыкурыўшы, ён прагна зацягнуўся дымам і, не пытаючыся дазволу ў Івана, сеў побач. — Бачу, вы чымсьці засмучоныя, але ж не бядуйце, чорную палоску заўсёды мяняе белая.

— Калі б жонка была палоскай тканіны ці паперы, то яе можна было б прышыць, прыклеіць ці... — Іван не давёў свае развагі да лагічнага канца, змоўк.

ПАЭЗІЯ

Валянцін Семяняка

НЯСУ ТАБЕ
ПРЫЗНАННЕ

Вершы

Семяняка Валянцін Міхайлавіч нарадзіўся 10 ліпеня 1963 года ў вёсцы Лыскава Пружанскага раёна. Дзіцячыя гады прайшлі ў вёсцы Цяглевічы Зэльвенскага раёна на радзіме бацькоў. Скончыў Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт, Акадэмію кіравання пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь. Працаваў на Зэльвеншчыне ў сістэме адукацыі, у раённым выканаўчым камітэце і Савеце дэпутатаў. 17 снежня 2019 года быў абраны дэпутатам Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь. Узнагароджаны медалём «За бездакорную службу» трэцяй ступені, нагрудным знакам «Выдатнік адукацыі Рэспублікі Беларусь». Аўтар кнігі вершаў «Зорка залатая».

ВЕРШЫ АБ КАХАННІ

Пішуцца вершы ізноў аб каханні,
Пішуцца вечарам, пішуцца ўранні.
Часам, бывае, здараюцца ўночы —
Муза, як прыйдзе, чакаць больш не хоча.
Дзівяцца ўнукі, і жонка смяецца:
«Пашкадаваў бы ты, дзед, сваё сэрца!»
Хтосьці прыходзіць нават з пытаннем:
«А ці не позна пісаць аб каханні?
Час твой сышоў, твая песенка спета —
Тэму закрый і не думай аб гэтым!»
Нехта не можа ўтрымацца ад клінаў:
«Гэта яго дастаюць успаміны!
Сам ён нічога ўжо не адчувае,
Памяць, аднак, яшчэ не адпускае».
Што адказаць мне на гэтыя словы?
— Сілы жыццёвыя — вершаў аснова!
Жыць без кахання вусцішна і сумна —
Час прабягае, як вецер, бяздумна.
Што да ўзросту, то ён — не спагнанне:
Нават і ў сталым прыходзіць каханне.
Ну, і заўважу яшчэ пры нагодзе —
Вершы абы да каго не прыходзяць.

Вольга Таляронак ДВА АПАВЯДАННІ

Таляронак Вольга Фёдарайна нарадзілася 15 красавіка 1960 года ў Мінску. Скончыла філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Доўгі час працавала на беларускім тэлебачанні. Аўтар трынаццаці кніг для дзяцей і дарослых, сярод якіх «Белье туманы» (2010), «Уголёк со льдинкой» (2010), «Призрачное счастье» (2016) і інш.

ПЛАТОН-ШАЛАПУТ

У вялікай і шматлюднай вёсцы Васільеўка ў мінулым стагоддзі былі і багацейшыя двары, і такія, што не пахайдросціш, бо і пахваліцца не было чым. Ды і людзі тут жылі розныя: добразычлівыя і зларадныя, вясёлыя, гаварлівыя і маўклівыя, працавітыя і гультаяватыя; рознага ўзросту, сацыяльнага і духоўнага стану, са сваімі характэрнымі рысамі, са сваімі марамі і жаданнямі. Амаль усё, як і цяпер.

У цэнтры вёскі разам са сваёй жонкай Марусяй жыў Платон. Прыгожы, вясёлы, знаходлівы, выдатны гарманіст і баечнік. Часцяком вакол сябе збіраў вяскоўцаў. Выйдзе на двор, сядзе на лаўку і рэжа на гармоніку, ды так, што ногі да яго самі ідуць. Павесяліць народ: разам паспяваюць, а хто і патанчыць — і жыццё здавалася лепшым, і сонейка ярчэй свеціць. Такія мужчыны вельмі падабаліся жанчынам, асабліва адзінокім.

Дык вось, хата ў Платона была невялічкая, старэнькая, ад бацькоў засталася, ды і гаспадарка так сабе. Платон быў не вельмі схільным да працы, а на гармоніку граць, спяваць ды танчыць — зусім іншае. Яго часта запрашалі на розныя святы, на якіх ён з ахвотай весяліў публіку, ды і сам весяліўся. Маруся, жонка Платона, хаця і вельмі старанная ды працавітая кабетка, але, на жаль, была пакорная і маўклівая. Ніколі не прэрэчыла мужу, бо пабойвалася яго, і таму ва ўсім яму дагаджала. Сціплай жанчыне не раз даводзілася цярэць яго непрыстойныя выхадкі, бязглуздыя ўчынкі, слухаць крыўдныя жарты. Спяваць ды танчыць у яе часу не хапала, ды й моцнага жадання не было. Маруся добра

ведала: калі Платон раззлуецца — хавайся ў бульбоўнік альбо бяры ногі ў рукі і шпарчэй уцякай да суседкі.

Аднойчы Платон сабраўся ў Беразіно на кірмаш. А як да гэтага мястэчка дабрацца? Выйшаў на дарогу ля хаты, стаіць, азіраецца, а тут якраз сусед з жонкай на падводзе едуць.

— Здароў, Язэп, добраі раніцы, Ханна, — прывітаўся Платон. — Куды накіраваліся? Мо на кірмаш, у Беразіно?

Ханна паправіла рукой пасму чорных кучаравых валасоў, якія выбіваліся з-пад квяцістай хустачкі, і, усміхаючыся, кінула галавой — прывіталася.

— Здароў, здароў, Платоша. Да сваякоў трэба з’ездзіць, паклікалі да сябе: сыноч у іх нарадзіўся. Едзем праведаць. А ты куды сабраўся?

— Дык вось хачу з’ездзіць на кірмаш, боты сабе паглядзець, жонцы сёе-тое купіць.

— Сядай, нам па дарозе, падвязу, і нам будзе ехаць весялей, а там — недалёка, троху і пройдзеш.

— Пачакай хвілінку, торбачку захаплю ды грошы. — Платон узрадаваўся такой нечаканай прапанове і пабег у хату... — Ну, вось і я. Паехалі.

— Но-о, пайшла, — крыкнуў Язэп і пацягнуў за лейцы.

Кабыла махнула галавой і павольна пайшла па ўтрамбаванай прасёлкавай дарозе.

Спачатку ехалі моўчкі, кожны думаў пра сваё. Платон згадаў, як узімку захварэла яго жонка і ён звярнуўся да Язэпа, каб той даў яму сваю кабылу — з’ездзіць па фельчара ў суседнюю вёску, але той адмовіў, мабыць, пашкадаваў.

Язэп жа думаў пра сваякоў, да якіх яны ехалі, а Ханна моўчкі глядзела на Платона і ўспамінала, як зусім нядаўна вытанцоўвала з ім на імянінах сваёй сяброўкі.

Язэп першым парушыў маўклівасць, а затым, слова за словам, пачалі гаворку пра жыццё-быццё. За размовай нават і не заўважылі, як праехалі палову дарогі. Платону так добра і ўтульна было ў калёсах, што вылазіць і ісці пяхком далей яму зусім не хацелася.

— Слухай, Язэп, спачатку я табе не хацеў казаць, але ж ты не адмовіўся мяне падвезці. Ну дык вось, матай на вус. Адзін добры чалавек падказаў мне, што сёння цыганы будуць прадаваць з дзясятка коней, і даволі танна. Аднекуль прыгналі цэлы табун, частку будуць распрадаваць на кірмашы. Я сапраўды хачу набыць аднаго коніка, бо мой, як ты ведаеш, яшчэ ў мінулую зіму акалеў. — Платон апусціў вочы долу і цяжка ўздыхнуў.

— Праўду кажаш? — ажывіўся Язэп. — А ці можна давяраць таму чалавеку, які раскажаў табе гэтую навіну? Мне таксама ў гаспадарцы добры конь не перашкодзіць, а то мая кабыла ўжо стараватая.

— За што купіў — за тое і прадаю. Кажу табе: адзін добры чалавек па скарэце сказаў, — зманіў Платон, нават вокам не міргнуўшы.

— Мо цыган які?

— Мо і цыган, — адварнуўшыся, Платон усміхнуўся ў вусы.

— А што, Ханна, паехалі на кірмаш, а да сваякоў прыедзем крыху пазней. Усё з’есці і выпіць не паспеюць... Чарачку абавязкова нальюць, — Язэп прыцмокнуў языком, кінуў позірк на жонку і дадаў: — І дзіцятку купім падарунак.

Но-о, пайшла! — пацягнуў за лейцы і, не чакаючы згоды жонкі, звярнуў на дарогу, якая вяла ў Беразіно...

Яшчэ здалёку было чуваць, што людзей на кірмашы сабралася шмат. Нехта жвава граў на гармоніку, чуліся жаночыя і мужчынскія галасы — гандляры бойка зазывалі пакупнікоў да сваіх гандлёвых лавак.

Язэп спыніў кабылу, і, пакуль прывязваў яе да канавязі і аб нечым дамаўляўся з жонкай, Платон часу не губляў: хуценька злез з падводы і, нічога не кажучы, неўзаветку пайшоў да гандляроў. Ужо праз некалькі хвілін ён хадзіў між гандлёвых лавак і думаў: «Добра дабраўся, праўда, не хочучы, падмануў суседа, але ж гэта неяк ненаўмысна атрымалася. Помсціць — не ў маіх правілах, ён жа адмовіўся калісьці мне даць кабылу. Тады я сваю жонку ледзь выратаваў. Ну, няхай, як-небудзь гэты жмінда перажыве».

Трэба адзначыць, што для Платона падмануць кагосьці ці пажартаваць з каго-небудзь было звычайна і проста.

Няспешна і важна Платон хадзіў між гандлёвых лавак, падыходзіў да прылаўкаў, прыглядаўся да рознага тавару, прыцэньваўся, жартаваў з гандлярамі, таргаваўся, спрабаваў на смак розныя прысмакі. Асыпаючы кампліментарамі маладую прадаўшчыцу абутку, выклечыў у яе добрыя скураныя боты. Купіў сабе новы картуз, жонцы — квяцістую хустачку і духмяных мядовых пернікаў. Хадзіў, усё наўкол разглядваў, пакуль не захацелася падсілкавацца. Зайшоў у карчму, заказаў вялікі кубак ячменнага піва, пару смажаных рыбін і таўшчэзную скібу мяккага ржаного хлеба. Сядзіць за сталом, уплятае і думае, як гэта яму дадому дабрацца, хутка ж сцямнее. Глядзіць у акно, есць і моўчкі разважае... І тут да яго за стол насупраць сядзе незнаёмы чалавек. Слова за слова, пазнаёміліся, разгаманіліся, быццам даўнія знаёмыя.

— Прыехаў я здалёк, з Галынкі, — кажа новы знаёмы, — цялушку купіць надумаў, ужо і выбраў, і амаль дамовіўся з прадаўцом, ды вось табе маеш: чамусьці перадумаў той дзед прадаваць, мабыць, вырашыў цану падняць. А з другім прадаўцом у цане не сышліся. Вось сёння мне дастанецца: будзе жонка сварыцца, што дарэмна з'ездзіў, вунь колькі часу марна патраціў, сам стаміўся і каня ўпустую зганяў.

Платон дапіў піва, выцер рот рукавом, пачухаў патыліцу і адразу скумекаў, як яму дарма ды яшчэ з камфортам даехаць дахаты.

— Слухай, Мікола, я ж збіраюся прадаваць сваю цялушку, ды такую добрую, пакладзістую, — пачаў расхвальваць Платон жывёліну. — Дзеля гэтага і прыехаў на кірмаш прыцаніцца.

— А дзе ж яна? Ці магу я гэтую цялушку пабачыць?

— А чаму не, можна і паглядзець. Яна ў мяне прыгажуня, паслухмяная, а малака колькі дае!.. — І давай хваліць цялушку, быццам маладую кабету.

— А як бы гэта мне на яе паглядзець? — яшчэ больш зацікавіўся мужчына.

— Як, як... Калі ў цябе час ёсць, дык паехалі да мяне. Паглядзіш, і наконт цаны, думаю, дамовімся.

Мікола задумаўся, устаў з-за стала, зрабіў некалькі крокаў у бок акна, паптаўся на месцы, аб нечым падумаў, узмахнуў рукой і рашуча мовіў:

— Паехалі!

Неўзабаве яны разам выйшлі з карчмы і накіраваліся да канавязі.

Мужчына паспешна адвязаў каня, селі на падводу і паехалі. Платон вясёлы, у добрым настроі, сабе пад нос нешта насвітвае, між іншым думае: «Вось дык

пашанцавала, і сам таго не чакаў: на кірмаш ехаў, бы пан, і з кірмашу дадому еду з камфортам. Аб гэтым нават і не марыў. Добра склаўся дзень». Едуць, адзін аднаму байкі баюць. Мікола каня падганяе — спяшаецца, каб засветла, пакуль сонца не села за лес, паспець вярнуцца дадому.

Маруся сядзела ля акна і чакала мужа, каб разам павячэраць, а пачуўшы яго гучны голас, адразу выйшла на ганак. Яна бачыла, як Платон адчыніў брамку, нешта камусьці кажучы і размахваючы рукамі, зайшоў у двор. За ім услед увайшоў незнаёмы чалавек.

— Добры дзень, — прывітаўся невысокі, паўнаваты мужчына ў шэрым сурдуце, штанах, запраўленых у боты, і лямцавым капелюшы.

— Добры, але ўжо вечарэе. Таму, хутчэй, добры вечар, — адказала Маруся і падумала: «Мабыць, пастаяльца да нас на начлег прывёў».

— Маруська, — Платон аклікнуў жонку, — я вось пакупніка прывёў, давай, вядзі сюды цялушку нашу, Красулю.

— Якую цялушку? — збянтэжана запыталася гаспадыня, бо ніякай каровы ў іх ніколі не было, акрамя трох авечак ды казы. — Цялушку... — Разгубленая жанчына спачатку аніак не кеміла, але ж, добра ведаючы свайго мужа з яго дзівацтвамі, раптам усё зразумела і нехаця вырашыла яму падыграць: — Дык я яе сёння прадала!

— Як прадала! Каму? Калі ты паспела? — абурыўся Платон, ажно ў твары змяніўся.

— Дык вось толькі што пакупнікі з двара выйшлі. А што, ты з імі не сутыкнуўся? Відаць, у другі бок паехалі... Значыць, вы з імі размінуліся, — жанчына з сур'ёзным выглядам развяла рукамі.

Маруся добра ведала недарэчныя выхадкі мужа, іх нават цяжка было назваць жартамі. Толькі паспрабуй пярэчыць мужу, тады ўжо наракай на сябе — гора не абярэшыся...

— А колькі табе гэтыя людзі за цялушку заплацілі? — Платон скрывіў такую міну, што пакупнік ажно падаўся на некалькі крокаў назад.

І тут гаспадар так разышоўся, што і немагчыма ўтаймаваць. Бегае па двары, як ашалелы, і лаецца, быццам той сабака. Схапіў пугу, што нечакана трапіла яму пад руку, падскочыў да жонкі, вось-вось перацягне яе па спіне.

Ад такой нечаканасці Мікола нават спужаўся, яму зрабілася гарача, на лбе выступілі кропелькі поту. Ён дрыготкай рукой зняў з галавы лямцавы капялюш, выцер ім мокры пачырванелы твар. У гэты момант ён начыста забыў, дзеля чаго сюды прыехаў. У сямейных разборкі яму надта не хацелася ўмешвацца. Мужчына ціхенька шмыгануў з двара, спрытна ўскочыў на падводу, а праз хвіліну і след яго прастыў.

Як толькі пакупнік збег, Платон пацёр далоні і ўсміхнуўся. Падышоў да спуджанай жонкі, дакрануўся да яе пляча і строга сказаў:

— А ты сёння малайчына, хутка скумекала. А вось калі б не скеміла, пуга скакала б па тваёй спіне і спаць табе давялося б у сабачай будцы. На, трымай торбу, разбяры гасцінцы, — сказаў Платон, прысеўшы на прызбу, і, задаволены сабой, пачаў ладзіць самакрутку.

ПАЭЗІЯ

Віктар Ярац
УСЁ ВЯДОМА
НЯБЁСАМ

Вершы

Ярац Віктар Уладзіміравіч нарадзіўся 23 кастрычніка 1948 года ў пасёлку Красны Мост Рэчыцкага раёна. Скончыў Гомельскі педагагічны ўніверсітэт, аспірантуру пры кафедры беларускай літаратуры. Кандыдат філалагічных навук. Працаваў загадчыкам сельгасаддзела рагачоўскай раённай газеты «Камунар», на Гомельскай студыі тэлебачання, выкладчыкам Гомельскага педагагічнага ўніверсітэта (з 1978 г. — дацэнт). Аўтар зборнікаў вершаў «Уваходзіны», «Добрыца», «Дняпроўскі бакен» і інш.

ВОДГАЛАС

На цень —
нечы голас за мною і ўдзень,
і ноччу, загрузанай важкімі зоркамі,
як воз, што снапамі грузіў мой дзед,
ідзе па сцяжынках,
па трасах, апетых маторамі.
То сокал-планёр
слых абудзіць, то даўні касцёр
пагаслай пад снегам іскрынкаю,
то выдых забытай драўлянай царквы
атуліць забыты цагляны касцёл —
і гукі стагоддзяў кранаюць і грэюць абдымкамі.
Развеяны дым
і начлежны агонь-пілігрым
данесці да слыху з якой пракаветнасці
спяшаюцца зноў не пацешнасці грым —
малітвы,
абмытыя чыстай прасветласцю?
І голас вякоў
над змянелай ракой
то вынырне ціха, то недзе затоіцца,

і вечнасці крокі сваёй талакой
 ідуць і ідуць
 па дарогах слядамі бяссоніцы...

Колькі вачэй, што на зоры глядзелі,
 пагаслі навечна.
 А зоры ўсё свецяць...

Павучкі нашчадкамі бяссоння
 пра жыццё чытаюць моўчкі сны
 на халодных сценах.

МАРСКАЯ РЫБАЦКАЯ САГА

Колькі позіркаў жыло заўжды чаканнем
 танцу паплаўкоў — сігналу ўдачы —
 без адказу і медуз дыханне,
 і пад сонцам хвалі з пенаю ўпрыдачу.

Рыбакоў цярпенне па вудзільнах,
 нібы ток па правадах, сыходзіць
 у бясконцасць дзён...
 А чайкам дзіўна
 ці па звычцы слухаць ветру споведзь?

Шпакоўня з натомленим вокам.
 Размытых слядоў неспакой.
 Нізкае сонца здалёку —
 знаёмаю цеплынёй.
 Завязь ігрушыны-дзічкі
 славяць на голлі шпакі.
 Мама болей у хату не кліча.

Праклюнецца ранняя зорка —
 боль у яе трапяткі.

Цішыня не пашые сёння
 кашулі святочныя небу
 мамінаю іголкай.

ПРОЗА

Ніна Рыбiк

МАЦI

Апавяданне

Рыбiк Ніна Аляксеёўна нарадзілася 16 студзеня 1962 года ў вёсцы Уласы Хойніцкага раёна Гомельскай вобласці. Працавала ў сельскай бібліятэцы, у Хойніцкай раённай газеце «Ленінскі сцяг» карэспандэнтам.

У 1989 годзе пераехала ў г. Астравец Гродзенскай вобласці. Тут працавала ў раённай газеце «Астравецкая праўда» загадчыкам аддзела сельскай гаспадаркі, з 1992 па 2019 год — галоўным рэдактарам газеты. Цяпер працуе тут жа карэспандэнтам.

Аўтар трох кніг прозы і дзвюх — публіцыстыкі.

Разамлелая ад спякотнага летняга сонца вёска драмала. Лянiва кешкаліся ў гарачым пяску куры, рыжы аблезлы кот расцягнуўся на лаўцы і пахрапваў, як стары дзед. Вяскоўцы, хто не быў на працы, пахаваліся ў халадку хат, захiнуўшы вокны фiранкамі ад нахабнага, зусiм неласкавага ў гэтую пару сонца. Дзятва, загарэлая да карычневага колеру, плёскалася ў невялікай копанцы на поплаве, выжыўшы з яе гусей, якія незадаволена гагаталі непадалёк, спрабуючы знайсцi ў выгаралай траве хоць які зялёны парастак.

І раптам на прыснулай ад прахалоды надвячорка вясковай вуліцы, узняўшы слуп пылу, з'явіўся аўтамабiль. Не брыгадзiрская «Нiва», не старшынёўскі «Патрыёт», не патрапаны «Фольксваген» Iвана Гелбана, галоўнага вясковага «таксiста», да якога пры патрэбе некуды праехаць iшлі ўсе суседзi. Не, то была не машына — АЎТАМАБIЛЬ! Чорны БМВ, здаецца, толькі ўчора сышоў з заводскага канвеера і блiшчэў люстранымi бакамі, да якіх нават усюдыiсны пыл не прыставаў. На пустэльнай вуліцы, дзе засталася паўтара дзсятка жылых дамоў, у якіх дажывалi свой век пераважна пажылыя людзi, ён выглядаў, як казалася пры нагодзе баба Тэкля, што на карове сядло.

На вокнах заварушыліся фiранкi, з-за якіх на дзiва дзiўнае зiркалі дзе адна, а дзе і некалькі пар цiкаўных вачэй. Рыжы кот лянiва расплюшчыў адно вока, затым другое і, саскочыўшы з лаўкi, схаваўся далей ад бяды ў кусты. Куры атрэслiся ад пяску і збiліся ў купку. Дзецi выскачылі з вады і, на хаду нацягваючы на мокрыя целы шорты, кiнуліся да аўтамабiля, каб не прапусцiць чаго важнага.

Чорнае дзiва спынілася пасярэдзiне вёскi і сiнхронна расчыніла супрацьлеглыя дзверцы. З машыны выйшлі даволі малады мужчына і сталая

жанчына: абое з чорнымі, як смоль, валасамі, пабітымі сівізной, — у жанчыны больш, у мужчыны злёгка, толькі на вісках. Але падабенства гэтай пары выдавалі не толькі валасы, але і насы з гарбінкай, смуглыя твары, пастава... З першага погляду было відаць, што яны радня, хутчэй за ўсё, маці і сын, і прыехалі ў іх глухую вёску здалёк. Апануты былі не па-вясковаму: мужчына — у балотнага колеру штаны, бялюткую, якая бывае толькі ў рэкламе пральнага парашку, тэніску і такія ж белыя красоўкі; жанчына — у доўгую, да пят, стракатую сукенку з кароткімі рукавамі і мяккія туфлі. Было на што падзівіцца і што абмеркаваць гледачам з-за прыўзнятых фіранак.

— Добры дзень, дзеці, — прыязна звярнулася жанчына да задыханых ад хуткага бегу і ці то яшчэ мокрых ад вады, ці ўжо ўспацелых хлапчукоў. — Вы не падкажаце, дзе жыве Лэйла?

— Лэйла? — дзеці пераглянуліся. — Няма ў нас такой! — дружна заківалі яны галовамі.

— Ну як жа няма? — стаў гарачыцца мужчына. — Нам далі дакладны адрас! Гэта ж вёска Навасёлкі?

— Так, Навасёлкі, — пацвердзілі дзеці. — Але ніякай Лэйлы ў нас няма.

— Пачакай, сын, — мякка ўзяла за локаць мужчыну спадарожніца. — Магчыма, яе тут па-іншаму завуць... Пэўна ж, вы ведаеце дзяўчынку гадоў пятнаццаці, смуглую, чарнявую, не падобную да вас, бялявых русачкоў, — патрапала яна віхры бліжэйшага хлапчука.

— Вы пра Люську Цыганку пытаеце! — адхінуўся ад няпрошанай ласкі Дзімка, самы шустры з дзятвы. — Так бы адразу і сказалі... Яна ў цёткі Ігнаціхі жыве. Вунь іх хата, трэцяя з краю, у жоўты колер пафарбаваная.

— Дзякуй за падказку! — жанчына дастала з сумачкі і працягнула хлопчыку нябачаных памераў шакаладку.

У сяброў радасна заблішчэлі вочы ад прадчування хуткага пачастунку: не стане ж Дзімка адзін яе есці!

— Толькі цяпер у іх нікога дома няма, — абачліва засоўваючы шакаладку ў кішэню, папярэдзіў хлопчык. — Цётка Валя на ферме, а Люська з намі трохі пакупалася і пабегла карову перавязваць, а пасля таксама на ферму збіралася.

— Калі ж яны вернуцца? — разгублена спытаў мужчына.

— Як кароў з абедзеннай дойкі на пашу пагоняць, гадзіны праз дзве, — шыгнуў носам Дзімка.

— Нічога, пачакаем, — спакойна сказала жанчына. — Спяшацца нам няма куды. Даўжэй чакалі...

Жанчына села ў машыну, ляпнуў вадзіцельскімі дзверцамі мужчына. «Чорны бумер», як захоплена прашаптаў услед нехта з хлапчукоў, калываючыся па раз'езджаных трактарамі і грузавікамі каляінах, праехаў у канец вёскі і спыніўся каля жоўтай, як сонейка, нядаўна пафарбаванай хаты Ігнаціхі.

— Бачылі, якая машына! — захоплена прамовіў Дзімка. — Вось бы мне такую!

— А я вырасту, стану бізнесменам і куплю яшчэ лепшую! Маму буду катаць, — заявіў Ігарок, які гадаваўся без бацькі.

— Не, такія машыны толькі ў бандытаў, — задуменна прамовіў Сашка.

— Адкуль ты ведаеш? — накінуліся на яго сябрукі.

— Я ў кіно бачыў...

— Вось яшчэ прыдумаў! — засмяяўся Дзімка. — Кіно — гэта ж нібыта казка, там усё несапраўднае.

— А шакаладка сапраўдная? — падмігнуў Ігар. — Пачастуеш?

Дзімка ўздыхнуў: канешне, неспадзяваны падарунак не дачакаецца, калі вернецца ад сяброўкі яго тайная сімпатыя Насцёна. Трэба дзяліцца, інакш не па-сяброўску атрымаецца...

— Пайшлі пад дуб, — махнуў ён рукою сябрам. — Закоцім банкет!

Па вузкай сцяжынцы ў жытнім полі, што пратапталі даяркі, скарачаючы шлях ад фермы да вёскі, ішлі немаладая жанчына і дзяўчынка-падлетак. Жанчына ступала цяжка — відаць, стамілася ці, можа, ногі балелі. А дзяўчынка, бы тая ластаўка, кружылася вакол яе: то забягала наперад, то збочвала ў жыта, зрывала каласкі і васількі і зноў даганяла жанчыну.

— Глядзі! Праўда, прыгожа? — паказала яна букецік, за некалькі хвілін адмыслова складзены з каласкоў, васількоў і некалькіх сцяблінак мятлічкі.

— Авохці! Я б і не прыдумала, што так можна... Здаецца, усё проста, а так міла, — пахваліла жанчына.

— Я, калі стану дызайнерам, усе свае сукенкі буду васількамі ўпрыгожваць — яны стануць маім фірмовым знакам! — задуменна, нібы ўжо кроіла тую сукенку, прамовіла дзяўчынка, папраўляючы і без таго бездакорную кампазіцыю. — Гэта самая прыгожая кветка ў свеце! Нікая ружа не дакажа... І сукенкі мае будуць такімі ж прыгожымі. А яшчэ зручнымі і практычнымі. Яны ўсім спадабаюцца: і маладым, і пажылым, і дзецям, я для кожнага ўзросту калекцыю распрацую, — марыла яна ўголас.

Жанчына замілавана ўсміхалася.

— Не перадумала яшчэ?

— Ну што ты! — ускінулася дзяўчо. — Гэта адзінае, аб чым я мару.

— Хіба што... — прамовіла яна і асеклася.

Зразумеўшы, пра што падумала малая, жанчына сказала:

— Не перажывай, неяк жа вывучу, — абняла яна дзяўчынку. — Калі Бог дасць сіл і здароўя папрацаваць яшчэ трохі. Дый адклала я сякую-такую капейчыну з тваёй дапамогі — ты ж у мяне эканомная, многага не патрабуеш. Не вельмі шмат, але ж на першы час хопіць. Толькі б ты паступіла...

Дзяўчынка з удзячнасцю глянула жанчыне ў вочы, узяла яе за руку.

— Я, калі стану працаваць, цябе, як ляльку, апранаць буду! Работу ты кінеш, будзеш жыць са мной...

— Добра-добра, — засмяялася жанчына. — Апанеш, як час прыйдзе... А пакуль шукай рэпетытара, ты ж казалася, ёсць у горадзе мастак, гатовы з табой займацца. Не перажывай, я заплачу, колькі ён скажа.

— Дзякуй, мамачка! Ты самая лепшая! Гэта табе, — дзяўчынка ўклала ў шурпатую руку сціплы васільковы букецік.

Жанчына адварнула, каб схваць павільгатнелыя вочы. А праз колькі часу, справіўшыся з хваляваннем, прамовіла — ласкава, але цвёрда:

— Люся, я ж цябе прасіла: не называй мяне мамай. Ты ж ведаеш: не я твая мама. Я цябе вельмі люблю, але ж не я цябе нарадзіла...

— Ага! Толькі ніхто не ведае, дзе тая, што нарадзіла! — дзяўчынка адпусціла жаночую руку і пайшла шпарчэй.

— Сапраўды, ніхто. Ні ты не ведаеш, чаму яе няма, ні я. Таму давай не будзем асуджаць тваю маці, нічога не ведаючы. Мо некалі вы сустрэнецеся і яна табе ўсё раскажа.

— Не хачу я з ёй сустракацца і слухаць, пра што яна мне будзе махляваць! Не патрэбная была ёй малая — непатрэбная і яна мне цяпер! У мяне ты ёсць...

— Не трэба так... Жыццё доўгае і непрадказальнае, і ніхто не ведае, што яго чакае наперадзе.

Гатовую зноў узгарэцца даўнюю спрэчку перапыніў сусед Дзімка, які бег па сцежцы насустрач.

— Цёця Валя, вас там машына чакае. Круцённая! — захоплена выдыхнуў ён. — Чорны бумер! У ёй нейкія дзядзька і цётка прыехалі, яны Люську пыталі.

ПРОЗА

Вячаслаў Мойсак
ТАВАРЫШ
КРЫМЯНЕЦ

*Сіквел апавядання
Міхася Лынькова «Сустрэчы»*

Мойсак Вячаслаў Іванавіч нарадзіўся 25 кастрычніка 1960 года ў горадзе Еўпаторыя, але ўсё свядомае жыццё жыве ў Беларусі. У 1976 годзе скончыў 8 класаў сярэдняй школы ў г. Лунінцы і паступіў ў будаўнічае ПТВ у Баранавічах. Працаваў на будоўлях, служыў ў Савецкай арміі. Закончыўшы гістарычны факультэт БДУ, працаваў выкладчыкам гісторыі і грамадазнаўства ў школах горада Баранавічы і раёна і ў сістэме ПТВ.

У 2022 годзе ў часопісе «Наш современник» была надрукавана яго аповесць «В доме престарелых».

Захар Крымянец, пасля таго як вярнуўся з польскага астрога ў родны Пінск, на наступны ж дзень накіраваўся на фабрыку, дзе ён раней увесь час працаваў. Яму надта хацелася пабачыцца з таварышамі — паплечнікамі па барацьбе. Хацелася прыйсці цяпер да іх, прывітаць і радасна ўсклікнуць, што тая справа, за якую яны столькі змагаліся, не прапала марна, а дала свой плён. Нарэшце савецкая ўлада ўсталявалася ў іх Заходняй Беларусі. Нарэшце пачнецца шчаслівае і мірнае жыццё і ў іх роднай старонцы!

І вось ён на фабрыцы. Зайшоў у адзін цэх, у другі, пачаў шукаць сваіх сяброў. За гэты час, бачыў, там шмат што змянілася ці, можа, гэта ён сам паспеў забыць, як і што некалі выглядала... Шмат цяпер працавала тут маладых, якіх ён нават не ведаў, але нарэшце ўбачыў і сваіх. Было хвалююча-радасна з імі цяпер пабачыцца. Яны заўважна пастарэлі, але ўсіх амаль адразу і пазнаў. Пры гэтым падумаў, што і сам, мусіць, змяніўся тварам і постаццю яшчэ больш за іх, бо камера-адзіночка ў польскай турме сямнаццаць гадоў — гэта ж табе не курорт. Ён радасна падаўся да іх: да аднаго, да другога, трэцяга. Захар таксама паспеў заўважыць: нешта было ў іх паводзінах нібы стрыманае, насцярожанае. Яму нават рукі не хацелі падаваць. Токар Вайцюшкевіч, калі ён падышоў і працягнуў руку, каб паздароўкацца... У таго ў гэты момант якраз абедзве рукі аказаліся занятымі: ён старанна круціў колца махавічка свайго станка і ніяк не мог адарвацца ад свайго занятку. Слесар Чурыла паказаў, што ў яго рукі перапэцканыя ў мазуце: маўляў, прабач, не магу з табою парукацца. Другога слесара, Кулебу, калі Крымянец звярнуўся да яго, якраз паклікаў майстар участка, і

той хуценька адышоў убок, таксама нібы не заўважаючы працягнутай рукі. Ды і размаўляць яны з ім быццам не хацелі, спасылаючыся на тое, што, маўляў, працаваць трэба, занятыя мы...

Блукаючы па фабрыцы і каля яе, ён дачакаўся канца змены, каб пагаварыць і высветліць, што здарылася. Калі работнікі пачалі выходзіць за прахадную і ён дачакаўся сваіх былых таварышаў, непаразумеўна стала яшчэ больш яскравым. Ён да аднаго, да другога... З ім, відавочна, ніхто не хоча размаўляць. Адзін сказаў: «Прабач, дадому трэба, няма калі...» Другі як ішоў, так і пайшоў, не прыпыняючыся і нічога не адказваючы. Трэці нешта незразумелае буркнуў у адказ і, адварнуўшыся, пакрочыў прэч ад яго. Гэта зусім збянтэжыла таварыша Крымянца: «Што такое? Што адбылося за гэты час, чаго ён ніяк не зразумее?» Нарэшце дагнаў слесара Чурылу, які ў цэху паказваў, што ў яго рукі ў мазуце і па гэтай прычыне не можа з ім паздароўкацца, і аж узмаліўся:

— Скажы, браце, што здарылася? Чаму вы ўсе мяне так пазбягаеце, грэбуеце мною?

— А ты што, дагэтуль нічога не ведаеш? — спытаў той.

— Не, нічога не ведаю, — адказаў Крымянец.

— Ты ж забіў тады Івана Галавача, лічачы, што ён правакатар. І табе польскі суд даў на шмат гадоў астрога. А пасля высветлілася, што ён насамрэч не быў правакатарам і ты яго забіў дарэмна. Вось як!

— Што?! Не можа быць! Перада мною тады ў камітэце партыі паставілі задачу... — спрабаваў неяк апраўдвацца Крымянец.

— Але ж, бач, — перапыніў яго Чурыла, — сапраўднага правакатара ўсё ж потым выявілі... Але ты ўжо быў у астрозе... А тады памыліліся, памыліліся, ой, паклёп пусцілі пра Івана Галавача... Засталіся ў яго жонка ўдавою і дзеці сіротамі. Бедавалі яны тады, яшчэ як бедавалі, я табе скажу...

І слесар Чурыла, распавёўшы ўсё гэта, таксама павярнуўся і рушыў прэч ад Захара.

Вось дык навіна! Для Крымянца такое пачуць было падобна на гром сярод яснага неба. Ён так і застаўся стаяць на месцы, нібы знерухомеў. «Дык вось чаму яны ўсе мне рукі не падаюць... Грэбуюць мною... Забойца ні ў чым невінаватага чалавека... Вось як адбылося...» Ён стаяў збянтэжаны, усе думкі пераблыталіся.

Пасля гэтага прыйшоў дадому. Аксіння адразу адчула, што з ім нешта адбылося: ранкам на фабрыку ішоў у такім прыўзнятым настроі... Усю ноч амаль не спаў, не мог дачакацца, калі развіднее, каб хутчэй пайсці на фабрыку і там пабачыцца з сябрамі. І вось вярнуўся адтуль як чорная хмара, на яго страшна глядзець. «Нешта, мусіць, здарылася там», — разважала кабета, але запытаць не адважвалася. Яна толькі ціха прагаварыла: «Ці будзеш есці?» Той нічога не адказаў, нібы і не пачуў, у гэты момант, хутчэй за ўсё, увесь заняты нейкімі сваімі зусім невясёлымі думкамі... А Захар Крымянец, нічога не заўважаючы, усё працягваў разважаць. «Няўжо гэта праўда, што мне сказаў Чурыла? — ужо ў каторы раз усё паўтараў ён і раптам схямануўся: — Ды што ж гэта я... Трэба хутчэй ісці ў камітэт партыі. Можа, гэта нейкая хлусня, можа, сябры нешта пераблыталі? — І ад гэтае думкі яму адразу зрабілася лягчэй. — Але ж, але ж так, без сумнення, і будзе яно. Там мне ўсё скажуць, усю праўду... Там усё нарэшце высветліцца!» Ад гэтых думак ён, узрадаваны, аж схямануўся і хацеў, не адкладваючы, адразу ж бегчы да партыйнага кіраўніцтва. Але ўспомніў, што цяпер вечар і ў камітэце, хутчэй за ўсё, нікога ўжо не застане.

Гэтая другая ноч дома прайшла амаль без сну. То ён сябе абнадзейваў думкамі, што там на месцы усё высветліцца і акажацца, што гэта недарэчныя

плёткі. То ў нейкі момант пачынала мроіцца: «А можа, і праўда, так ёсць. З нечага ж яны ўзялі гэта, нешта ж ведаюць, мусіць, калі так гавораць. Нездарма ж кажуць: дыму без агню не бывае». Ледзь дачакаўся ранку наступнага дня.

Камітэт партыі знаходзіўся цяпер у цэнтры горада, у будынку, дзе тады, пры паляках, размяшчалася павятовая гміна. Таго іх кіраўніка — таварыша Мажэйкі, які ў падпольным камітэце займаў пасаду першага сакратара — цяпер ужо не было. Гаркам узначальваў таварыш Прылуцкі, які тады займаў пасаду намесніка Мажэйкі. Ён, вядома, таксама за гэты час пастарэў, на галаве — коратка падстрыжаныя пад бобрык сівыя валасы. Але Крымянец яго адразу пазнаў. Прылуцкі некалькі імгненняў уважліва ўглядаўся ў твар, а потым таксама ўспомніў Захара.

— А-а, таварыш Крымянец да нас завітаў? Вызвалілі, значыць, цябе? — неяк абыякава, зусім без цікавасці прагаварыў ён.

І гэта, такім тонам сказанае, ужо насцярожыла Захара. Але, нягледзячы ні на што, ён рашуча патлумачыў прычыну візіту. Расказаў, як ён сядзеў у адзіночцы, як яго і астатніх вязняў вызвалілі чырвонаармейцы, як яны дабіраліся дадому. І пасля гэтага перайшоў да галоўнага, што непакоіла яго. Маўляў, учора на фабрыцы таварышы — паплечнікі па сумеснай рабоце ў падполлі — не падалі яму рукі, размаўляць не захацелі, цураюцца яго. Прылуцкі ўважліва, не перапыняючы, усё выслухаў, памаўчаў крыху, барабанячы пальцамі па сталю, а потым нібы ў нейкім доўгім, цяжкім роздуме сказаў:

— Ведаеш, таварыш Крымянец, вось што адбылося... Выйшла тады памылка. — Зрабіў кароткую паўзу і тут жа ўдакладніў, нібы падкрэсліў: — З твайго боку. Ты ўчыніў акт пакарання не над тым чалавекам... Таварыш Галавач, як высветлілася пазней, быў недатычны да здрады. Здраднікам аказаўся зусім іншы. — Ізноў крыху памаўчаў, панура схіліўшы галаву, і яшчэ раз дадаў: — Але ж, вось так атрымалася...

Як толькі Прылуцкі пачаў гэта казаць, душу Крымянца амаль цалкам апанаваў жах, ён нібы ў нейкую прорву зняначку праваліўся. Паспрабаваў успомніць, аднавіць у памяці, як усё гэта адбывалася тады... Яго выклікалі ў камітэт Пінскага аддзялення КПЗБ і там паведамілі, што ў іх радах завёўся здраднік і яго неабходна будзе знішчыць. Назвалі імя падазраванага і сказалі: калі таварышу Крымянцу паставяць задачу, ён павінен будзе гэта зрабіць. Таксама тады яшчэ гаварылі, што партыя даручае менавіта яму гэтую справу і нікому іншаму. Таму што ведае: у таварыша Крымянца рука цвёрдая і бязлітасная да ворагаў іх справы на землях Заходняй Беларусі. І гэтыя словы тады былі яму надта даспадобы. Можа, і адыгралі вырашальную ролю... І цяпер, успомніўшы ўсё гэта, Крымянец у сваю чаргу загаварыў:

— Паслухайце, таварыш Прылуцкі, я ж гэта зрабіў тады толькі таму, што выконваў загад таварыша Мажэйкі і ваш. Мяне ж запэўнілі...

— Э-э, не, — запярэчыў Прылуцкі, перапыняючы яго, — я думаю, ты добра памятаеш, што гэта было зусім не так... Так, мы дапускалі тады, што на Галавача ёсць падазрэнне. Але ж ніхто не прымушаў цябе ісці і адразу пазбаўляць яго жыцця. Табе было як сказана? «Чакай, і толькі тады, калі паступіць загад...» Так?

Але ж Захар добра ведаў, што гэта было так: ён забіў тады Галавача, не стаўшы чакаць ніякага загаду... Пасля гэтай размовы Крымянец выйшаў з кабінета першага сакратара сам не свой. Калі ўчора, як вярнуўся з фабрыкі, была яшчэ нейкая зачэпка-надзея, што, можа, гэта ўсё няпраўда, дык цяпер ужо ўсё было зразумела да канца. Так цяжка на душы ў яго ніколі не было — знік белы свет. Нават у астросе было лягчэй у маральным сэнсе. Як бы ён там ні паку-

таваў, але ведаў, што за ідэю, і не абы-якую. За марксісцка-ленінскую ідэю, за вялікую праўду ён барацьбіт цяпер. А камуністычную ідэю таварыш Крымянец любіў. Усё марксісцка-ленінскае вучэнне яму было надта даспадобы, нават нейкую асалоду прыносіла. Амаль фізічна ўяўлялася, што ёсць у яго на ўзбраенні нейкая дарагая, каштоўная рэч ці любімая зброя, ад якой залежыць усё яго жыццё... І калі яго кінулі польскія ўлады ў астрог, у камеру-адзіночку, то і там гэта нібы сагравала, давала сілы трымацца, не згінуць, не страціць розум. Усё перанесці з годнасцю... А камуністычная партыя — гэта нібы той інструмент, сродак, які гэтую ідэю, гэтае вучэнне нясе ў жыццё, у народныя масы, здзяйсняе на практыцы...

Не памятаў, як у той дзень вярнуўся дадому, як правёў ноч. Душэўны стан яго быў нейкі жудасны. Цяпер здавалася, нібы ён захварэў на цяжкую, невылечную хваробу. Казаць аб усім гэтым жонцы не хацеў, ведаў, што тая нічым не дапаможа. Пачне плакаць, галасіць і такім чынам яшчэ больш ірваць ягоную душу. І без гэтага моташна, а тут яшчэ яна дабавіць... Хутчэй за ўсё, яна аб тым, што выйшла памылка з забойствам здрадніка, нічога і не ведала дагэтуль. Аб гэтым ведалі толькі ў іх падпольным асяроддзі і, так бы мовіць, смецце з хаты стараліся не выносіць.

Устаў яшчэ досвіткам і пайшоў хадзіць па гарадскіх вуліцах. Хадзіў, нічога не заўважаючы, увесь час бесперапынна думаючы аб сваім. Ізноў прыйшоў да камітэта партыі на гарадскую плошчу. Ізноў увайшоў у кабінет таварыша Прылуцкага, загаварыў з ім аб сваім стане, мяркуючы, што нечым можа дапамагчы. Але той толькі рукамі развёў, пры гэтым яшчэ і папярэдзіў:

— Прабач, таварыш Крымянец, нічым табе не магу дапамагчы ў гэтым выпадку. Яшчэ раз паўтару: мы цябе не прымушалі гэта рабіць. Ты сам праявіў ініцыятыву і, атрымліваецца, учыніў самасуд... І ўвогуле, зразумей мяне: адбываў ты пакаранне ў астрозе зусім не за ідэю...

— І што ж мне рабіць? Як глядзець цяпер у вочы яго ўдаве, дзецям, маім сябрам-таварышам? — зусім упалым голасам запытаў Крымянец.

— Не ведаю, — адказаў сакратар і, крыху памаўчаўшы, дадаў: — Я табе, браце, больш скажу... Калі гэтая справа ўсплыве і ёй дадуць рух, то табе, увогуле, і не месца ў радах камуністычнай партыі. Цябе давядзецца выключыць. Сам разваж: атрымоўваецца, што ты ніякі не барацьбіт, а злосны забойца, крымінальнік і не інакш... Я, канечне, наконт гэтага буду памоўваць, не буду даваць ход справе. Але калі нам зверху спусцяць, паставяць гэтае пытанне рубам, то, прабач, дружа, прыйдзеца цябе выключыць з рады партыі. Гэта факт...

— Што?! Мяне — з партыі?! — з жахам запытаў ён. — Дык ведайце, што пасля гэтага для мяне жыццё ўжо скончана...

— Мяркуй сам, — ізноў цярдліва пачаў тлумачыць Прылуцкі, — мы табе загаду на забойства твайго сябра не давалі (і гэта «твайго сябра» яшчэ больш балюча кальнула Крымянцу ў сэрца). Ты самасуд над ім учыніў, а гэта ўжо, нават само па сабе, свавольства, парушэнне партыйнай дысцыпліны. І калі б ён сапраўды быў тым здраднікам, дык на гэта парушэнне дысцыпліны можна было б яшчэ паглядзець скрозь пальцы. Але ж аказалася, што Галавач ні ў чым не вінаваты. І што ж, пасля гэтага загадаеш цябе па галоўцы паглядзіць?

Для Захара Крымянца гэта было апошняй кропляй, якая перапоўніла тую нейкую чашу, што яшчэ трымала яго на гэтым свеце. Ён выйшаў з кабінета сакратара, а потым і з будынка камітэта партыі ўвесь нібы знішчаны, забіты горам. Куды цяпер ісці — не ведаў. Ужо пачало патрохі змяркацца, позняя восенню і ў пачатку зімы дзень зусім кароткі. «Як жа так, — мроілася яму, — родная партыя і тая ад мяне адракаецца... Выходзіць, нікому цяпер я непатрэбны».

ДА 80-ГОДДЗЯ ВЫЗВАЛЕННЯ БЕЛАРУСІ АД НЯМЕЦКА-ФАШЫСЦКІХ ЗАХОПНІКАЎ

Міхась Шыманскі

НЕ ПАКІНЬ НАС, ПАМЯЦЬ

I. ТАК ГАРЭЛІ МАЕ ПЕШКІ

Іншы раз востра адчуваю: ох, не трэба вярэдзіць душу цяжкімі ўспамінамі пра той жахлівы дзень, бо зноў мне стане вельмі балюча, усю ноч буду пакутаваць без сну. Але не магу: жудаснае відовішча стаіць перад вачыма настолькі рэальна, з такімі падрабязнасцямі, быццам усё адбылося толькі ўчора. А сёлетта ўжо восемдзсят гадоў, як Беларусь пазбавілася фашысцкага нашэсця. Мы гаворым пра гэта не толькі з гонарам і радасцю, але і з глыбокім смуткам і болем. Такое адчуванне ў кожнага беларуса, бо ніводнай нашай сям'і не абмінула страшная бяда, якую прынеслі гітлераўскія вылюдкі.

У той жахлівы дзень немцы першы раз палілі маю родную вёску Пешкі, што ў Бярозаўскім раёне.

Хвядорына хата

Мы выбраліся са сваёй зямлянкі, выкапанай у полі, глядзім моўчкі на нашы Пешкі і нічога не разумеем. Быццам аслупянелі, анямелі ад страшэннай нечаканасці. Палова вёскі гарыць. Там усё засцелена густым дымам, у якім клубіцца то чорнае, то карычневае, то чырвонае. А над вёскай узнялася жудасная хмара, на якую немагчыма глядзець. Наваколле ж ад Пешак было добрае і спакойнае. І неба чыстае і высокае, і сонца вясёлае і радаснае. Толькі вёска канала ў попелным агні.

— Бяжым! — крыкнуў нам бацька. — Хвядорыну хату яшчэ агонь не ахапіў, можа, паспеем і адстаім яе.

У гэтай хаце жыла бацькава маці Хвядора. Яе невялічкая сціплая хацінка стаяла праз вуліцу насупраць нашай хаты. І вось дзіва: там усюды бушаваў дзікі пажар, гарэла ўсё, а над Хвядорынай хаткай ні дыму, ні агню, быццам яна заговорана. І бацька спадзяваўся, што мы можам дабегчы да бабулінай хаткі, выратуем яе.

Іванчыкавы

Але ж у бацькі хворыя ногі. Куды яму бегчы?! Прыпадаючы, ён кульгаў і, наколькі дазвалялі сілы, спяшаўся ў вёску. Маці схапіла на рукі самага маленькага сыночка Ваську, якому не споўнілася і годзіка, плакала, пазірала на нас усіх і не надта спяшалася ў Пешкі — там жа бушаваў злавесны пажар. Мы, дзеці, трымаліся за маці: старэйшы сын Коля, сястра Марыя і я, падлетак.

Разам з намі беглі суседзі Іванчыкавы: цётка Марыя і тры яе дачкі (Нюра, Марыя, Ліна), амаль нашы ровеснікі. У Іванчыкавых не было сваёй зямлянкі, і

яны разам з намі хаваліся ў нашай. Цяпер усе моцна плакалі, бо не ведалі, дзе іх бацька. Як толькі ў вёсцы пачулася жудаснае «Немцы!», людзі кінуліся хто куды: адны ў свае зямлянкі, другія ў лес, трэція на балота, а Іванчык дзесьці прапаў. І яго сям'я была ў распачы: мо не паспеў уцячы, і немцы схпілі чалавека ў вёсцы, пагналі з сабой...

Адкуль небяспека

Да вёскі ад нашай зямлянкі прыкладна кіламетр. Мы бяжым цераз паплавы, спатыкаемся, падаем, падымаемся, зноў падаем... Ужо няма ніякіх сіл ад страху, болю, распачы. На руках у маці заходзіцца ў крыку маленькі Васька. Бацька кульгае наперадзе і падганяе нас: «Хутчэй, хутчэй! Хвядорына хата не гарыць, трэба паспець!»

Мы са страхам пазіраем у бок суседняй вёскі Боркі. Туды цягнецца вялікая калона. Гэта немцы і паліцаі вяртаюцца з нашых Пешак. Гоняць з сабой статак кароў, якіх да адной сабралі на поплаве каля вёскі. Наша кароўка таксама ў тым статку.

А што, калі немцы секануць па нас з кулямёта? Яны ж бачаць, што мы бяжым у вёску, здагадаліся, што ўцяклі ад іх і схаваліся, як і ўсе астатнія пешкаўцы. Ніводнага чалавека не засталі немцы ў вёсцы, каб пагнаць з сабой. Вядома, цяпер яны раз'юшаныя з такой няўдачы і могуць адкрыць па нас агонь. Бацька разумее такую небяспеку і загадвае:

— Калі немцы пачнуць страляць, адразу падайце на зямлю, а то ўсіх нас паб'юць. Ад Борак жа блізка, немцы могуць добра прыцэліцца...

Па нас страляюць немцы

У нас няма ніякіх сіл. Крыху становімся смялейшымі, калі бачым, што праз поле да Пешак яшчэ бягуць людзі, спяшаюцца, як і мы, што-небудзь выратаваць ад пажару. І ў гэты час нешта бабахнула там, дзе Боркі. Потым зноў і зноў, мы чуем гэта выразна, бо наш слых вельмі напружаны, адразу ловім кожны гук.

— Падайце на зямлю! — закрычаў бацька. — Хавайцеся паміж купінамі і не варушыцеся. Па нас б'е немец, вось і кулі пасвітваюць. Будзем ляжаць, пакуль немцы не ўвойдуць у Боркі. Сюды яны не вернуцца, вёску ж падпалілі, кароў забралі...

Мы ляжым і слухаемся бацьку. З Борак страляюць даволі часта. Баімся падняць свае галовы, паглядзець, што ж адбываецца навокал. А раптам немцы, убачыўшы, што да Пешак бягуць людзі, вернуцца, каб схпіць нас усіх? Чуем, як маці перагаворваецца пра такую небяспеку з бацькам. Той упэўнена разважае:

— Ды навошта мы немцам з малымі дзецьмі? Вось страляць па нас можна доўга, спадзеючыся, што ў каго-небудзь пападзе. Значыць, трэба ляжаць. Каб хаця б Хвядорына хата не занялася ад агню...

Бацькава натура

Дзіўна, але наш бацька ў вайну нікога і нічога не баяўся. Па натуры вельмі ўпарты, марудлівы ды яшчэ пры хворых нагах, ён часта поўнасьцю ігнараваў небяспеку, з-за чаго наша вялікая сям'я магла проста загінуць — і ўсё. Вось і ў той жahlівы дзень так спяшаўся выратаваць Хвядорыну хату, што мы апынуліся пад нямецкімі кулямі. Пашанцавала, што карнікі зусім пакінулі нашы Пешкі. Бо тут не было ніводнай жывой душы. Толькі аднаго хворага старога засталі

фашысты ў хаце, на месцы яго і застрэлілі. А цяпер, калі бачылі, што нехта праз поле бяжыць у вёску, вырашылі не вяртацца, адкрылі па нас агонь...

Нарэшце страляніна сціхла, і мы чуем бацькаў голас:

— Усё... Загарэлася Хвядорына хата. Не паспелі. Падымайцеся, немцаў каля Борак ужо няма.

Мы глядзім на Хвядорыну хату. Бачым, як задымілася страху. Потым там нешта замільгала — і тут жа па страсе пабеглі вяртлявыя агенчыкі. Праз нейкія хвіліны дзве на месцы Хвядорынай хаты пылала вялізнае вогнішча...

Чорныя папялішчы

Ніколі не забуду тое пекла, у якім мы хутка апынуліся. Стаім на нашай сядзібе і не разумеем, у якім мы свеце. Невыносная гарачыня, цяжка дыхаць, і мы ўсе кашляем, з вачэй коцяцца слёзы. На месцы нашай хаты курыцца чорнае папялішча ды тырчыць абгарэлы комін. Папялішчы і там, дзе былі нашы клуня, хлёў. Дагараюць плот, нават таполі на гародзе. Бацька глядзіць на іх і кажа: «Ай-ай, я ж так старанна садзіў гэтыя таполі, яны добра раслі, і на табе — згарэлі». Сапраўды, таполі цяпер бы нейкія страшныя шкілеты.

Ад Хвядорынай хаты ідзе нясцерпная гарачыня. Добра, што выратавалася сама бабуля: яна не паспела ўцячы ад немцаў, дык схавалася ў густым кустоўі ў канцы свайго гарода. Дзе-нідзе каля папялішчаў узнікаюць людзі. Усюды плач, галашэнне, бяда і гора. Маці адводзіць нас, дзяцей, ад папялішча на вуліцу, бо там не так гарача. Вуліца здаецца зусім незнаёмай, бо яна нейкая невысокая, уся ў чорным попеле. Абгарэла і наша груша-дзічка, самая высокая ў вёсцы. На зямлі валяецца шмат груш, я бяру некалькі — яны чорныя-чорныя, кіслыя на смак...

Людзі плачуць і галосцяць

Маці вядзе нас на тую палову вёскі, якая падыходзіць блізка да лесу. Яе немцы не спалілі, бо, пэўна, спыталіся: побач лес, а ў ім могуць быць партызаны. Тут жыў наш дзед Антон па мацярынскай лініі. Маці потым раскажвала, што вельмі спадзявалася: прытуліць нас, пагарэльцаў. Яна ўспамінала яшчэ, што мы, дзеці, як толькі зайшлі ў хату, дык адразу пападалі на голую падлогу і заснулі ад неверагоднай стомы і страху.

А раніцай, згадвае цяпер мая старэйшая сястра Марыя, якой ужо, дзякуй богу, 89 гадоў, мы ўсе папляліся на наша папялішча. І што ўбачылі? На той палове вёскі, дзе прайшоўся страшны пажар, ніводнай уцалелай пабудовы.

Згарэлі нават сады. Чарнелі адны папялішчы, некаторыя яшчэ курыліся. Сям-там, бы тыя прывіды, сноўдаюць людзі. Плачуць, галосцяць, праклінаюць немцаў.

Згарэла ўсё збожжа

Наш бацька, згорблены, пануры, тупае вакол папялішча і не ведае, за што ўзяцца. Ubачыў нас і падвёў да двух самаробных цэментаваных сховішчаў, што месціліся пад кустамі на гародзе. «Вось глядзіце, што засталася ад нашага збожжа», — прамовіў, цяжка ўздыхаючы.

Мы глянулі туды — там было поўна зярнятак, падобных на маленькія вугольчыкі.

— Няма больш збожжа з сёлетняга ўраджаю, — тлумачыць бацька. Зверху ў бочках згарэла, калі агонь ахапіў хату, а ўсярэдзіне сапрэла. Вось і наша сяўба і наша жніво — ніводнага зярнятка... А я ж думаю, што надзейна схаваў у бочках збожжа.

Маці стаяла і галасіла:

— А што ж нам есці? А ў што апранацца, абувацца? І як жыць далей? Божа, пашкадуй нас!

Мы прытуліся да маці і таксама плакалі...

2. СТРАХ НА ВЯСКОВАЙ ВУЛІЦЫ

Як толькі лета 1944 года ўвайшло ў сваю поўную сілу, мы на хутары Буда страцілі ўсякі супакой. Нясцерпна цягнулі нас да сябе нашы родныя Пешкі, дзе нарадзіліся і падраслі. Так хацелася хоць вокам зірнуць на нашу сядзібу, што там і як цяпер. Прасіліся ў маці, каб дазволіла хоць коратка наведаць вёску.

«У Пешкі — ні нагой»

— Дык няма ж нашых Пешак, — плакала маці. — Іх жа праклятыя немцы два разы палілі, вы самі, дзетачкі, бачылі, як гарэла і ўся вёска, і наша хата. Цяпер там адны папялішчы, чаго ж хадзіць і глядзець на іх.

Мы — гэта чацвёрта дзяцей у нашай сям’і: старэйшыя брат Коля і сястра Марыя, двухгадовы брацік Вася і я (мне тады ішоў дзвяты годзік). Куды там у вёску, калі навокал вельмі небяспечна, немцы часта праводзяць карныя аперацыі. Быў яшчэ адзін страх. Мясцовыя партызаны строга папярэдзілі пешкаўскіх пагарэльцаў, якія знайшлі прытулак у Будзе: «Нікому ў вашу вёску ні нагой, там вуліца замініравана».

Спачатку мы не верылі, маўляў, пужаюць людзей партызаны, каб не хадзілі далёка з хутара. Але мы ўсе памяталі страшнае: вясною ў вёсцы на міне падарваліся двое пешкаўцаў, Барыс Цімафеевіч і яго маленькі сын Жэнька Юдчыцы. А праз некаторы час там знайшоў сваю пагібель і немец — ехаў на матацыкле па вясковай вуліцы і наскочыў на міну.

«Трэба хутчэй руіны расчышчаць»

Таму пешкаўцы ў Будзе разумелі: не жартуюць партызаны, калі забараняюць людзям хадзіць у сваю родную вёску. Ды не маглі мужыкі з гэтым змірыцца. І не хацелі, і папракаць іх за такое непаслушэнства не варта. Бо многа рознай работы было на здзічэлых сядзібах, на папялішчах. Мы ж добра ведалі: хутка прыйдуць нашы, а ў Пешках няма парадку. Трэба хутчэй расчышчаць руіны, рыхтаваць месцы, дзе паставіць новыя хаты, аднаўляць гаспадарку...

Вось і хадзілі самыя смелыя мужыкі ў свае Пешкі. Не па вуліцы, а прабіраліся сцяжынкамі, межамі, агародамі. Зусім не рызыкавалі, бо ведалі ў роднай вёсцы кожную мясцінку, кожны куточак. Наш бацька Мікалай Цімафеевіч хадзіў у Пешкі часцей за іншых. Бывала, толькі прачнёмся мы ў хаце Ладзіхі, а маці кажа: «Бацька ўжо пайшоў у Пешкі. Галодны, не захацеў пачакаць, калі прыгатуе нейкую ежу».

Вяртаўся бацька з вёскі позна вечарам, стомлены і незадаволены. Сёрбаў з чыгунка рэдзенькі крупнік і бурчэў: «Работы на сядзібе — хоць разарвіся. Усё зарасло, многа рознага смецця, бітай цэгля. Так і ва ўсіх пагарэльцаў».

ПАМЯЦЬ

Алена Стэльмах

«ПАШЫРЫЦЬ ГЕАГРАФІЮ ДУШЫ»

Маё знаёмства з Міколам Мятліцкім адбылося двойчы. Спярша праз вершы. Прачытала і захапілася: «Вось гэта паэт!» Безумоўна, вабяць створаныя ім дзівосныя высокамастацкія вобразы. Аднак навідавоку і сама асоба паэта — няўрымслівага, нераўнадушнага, удумлівага, чалавека з цвёрдай грамадзянскай пазіцыяй. У гэтым, напэўна, і крыецца вялікая моц сапраўднай паэзіі, калі суперажываеш кожнаму радку, а той, хто напісаў яго, здаецца аднадумцам, паплечнікам, чалавекам родным, сваім. З паэтам можаш ніколі і не пабачыцца, але не губляеш яго прысутнасці ў сваёй душы.

І вось працую ў часопісе «Родная прырода» і маю магчымасць сустрэцца з Міколам Мятліцкім сам-насам. Няма ніякага сумнення, што часопіс упрыгожаць сустрэчы з вядомымі літаратарамі. Бо што, як не прырода, выклікае захапленне, абуджае эмоцыі і дорыць творцу бясконцую прыгажосць слова.

На маю прашанову пагутарыць у рэдакцыі Мікола Міхайлавіч адказаў згодаю: «Я вырас у першабытным свеце прыроды. Любоў да прыроды і прырода ў маёй душы — тоеснае». І я разумею сваё шанцаванне з адмысловым суразмоўцам.

На мой погляд, тое, што ў той шчаслівы момант удалося пачуць, запісаць з вуснаў самога Міколы Мятліцкага, у многім раскрывае крыніцы яго душэўнай і паэтычнай сутнасці, дазваляе зразумець вытокі выключнага таленту песняра.

Мае палескія пушчы, бары, дубнякі...

«Я вырас у такім краі, дзе не чалавек ішоў у прыроду, а яна сама гарнула да яго. Гэта Палессе тых часоў, калі яно яшчэ не зведала меліярацыі, калі балота настойліва падступала да самой хаты. Што такое топкая дрыгва або твань, ведаю па ўласнай вуліцы, дзе былі такія разводдзі, хапала столькі пагроз, што бабулі чым і займаліся ўсё наша маленства: выцягвалі перапалыханых падшыванцаў з копанак або ямін. Таму любоў да прыроды і прырода ў маёй душы — тоеснае.

Уладзімір Караткевіч
«ЯКІ Ж МЫ БАГАТЫ НАРОД...»

З запісных кніжак

1954—1957 гг.

На Яна Купалу заведзена ноччу, таемна, сапсаваць што-небудзь у аднавяскоўцаў. Кажуць, калісьці аддавалі перавагу красці ў іх на курціне некалькі кветак і пакідаць іх там, каб яны завялі. У гэтым варварстве я бачу глыбокі сімвал. Гэтыя свавольнікі сімвалізавалі працу сонца. З купальскіх дзён яно ідзе на спад і на зямлю пакрысе насоўваецца са сваёй касой смерць усяго таго, што расце. Невясёлыя ў гэтыя ночы кветкі лугавыя: ці згубіць іх сонца або будуць яны аддадзены пазней на згубу халадам — усё адно блізіцца канец.

26/VII — 54

Нейкі час таму назад мне была вынесена вымова¹ за «абьякавыя адносіны да працы». Падставай было нескладанне мною паўрочнага плана 11 студзеня 1955 года. Прычыны гэтага наступныя:

1) Я не ведаў пра неабходнасць гэтага плана, таму што працую першы год і на педсавеце, на якім пра гэта казалі, не прысутнічаў (прыехаў з-за вучэбных спраў са спазненнем).

2) Канікулы правёў у Кіеве за вучобай і прыехаў 11^{га} раніцай і з-за бяссоннай ночы склаў толькі тэзісы адказаў, а паўрочны план пазней.

У выніку гэтых прычын прашу Вашага распараджэння на зняцце вымовы.

Купцы, якія не грэбавалі па дарозе і іншымі, значна больш заганнымі справамі і якім іх бязмен служыў для адважвання круп і ўдараў у вісок.

Бязмен служыў ім не толькі для абважвання, але і як зброя нападу.

Днём яны падманвалі на бязмене пакупнікоў, а ўначы выходзілі з ім на вялікую дарогу. Да іх гонару варта прызнаць, што карысталіся яны бязменам і днём і ўначы аднолькава добра.

¹ Чарнавы рукапіс заявы (адрасат адсутнічае, магчыма, дырэктар школы ў Лесавічах) аб зняцці вымовы, накладзенай за адсутнасць плана ўрока. Спасылка на вучобу звязана з тым, што У. Караткевіч рыхтаваўся да здачы экзаменаў кандыдацкага мінімуму ў Кіеўскім дзяржаўным універсітэце імя Тараса Шаўчэнкі.

Перад тым, як рэзаць індыка — яго трэба напіць (мяса будзе смачнейшае). Наліць з бутэлькі і як ап’янее — рэзаць.

Толькі сам пісьменнік цэніць сябе як патрэбна, бо ён бачыць ажыццёўленымі ўсе задумы, якія паміраюць разам з ім.

Напэўна, тое ж будзе і са мною. Чаму ніхто не напіша кнігі пра позні талент, які гіне ад выпадковай кулі ў 25 гадоў. Гэта была б самая вартая водпаведзь вайне. Чалавеку патрэбна пражыць свой тэрмін і стварыць усё, што ён павінен быў стварыць.

У дзяцей ёсць выключная вобразнасць у словах. Казакевіч Аляксандр з 10⁶ сказаў пра людзей, якія затравілі Маякоўскага, «рэакцыйныя сілы рэвалюцыі» — цудоўна.

Самае хвалючае і нікому не надаедлівае відовішча — глядзець у люстэрку на самога сябе. Самае цікавае, заўсёды напоўненае глыбокім зачараваннем чытанне — чытанне сваіх вершаў.

Гісторыю Беларусі мусіў бы пісаць кат: ён меў магчымасць назіраць канец усіх колькі-небудзь значных людзей маёй радзімы.

І толькі ён адзін мог ведаць, колькі патаемных жаданняў шапнулі яны абсякроўленымі вуснамі сваёй пласе.

Разумныя дрэнныя тым, што яны разумеюць, што яны разумныя, а дурні — тым, што не разумеюць сваёй дурасці.

Май мужнасць не адракацца ад сваіх вераванняў. Без іх чалавек стаў бы мёртвай глінай і жыццё звялося б да сляпой дурноты і пустой пагоні за асалодай.

Равеснік Шэкспіра меў бы магчымасць бачыць усіх знакамітых англійскіх драматургаў, равеснік S — усіх знакамітых мярзотнікаў і нягоднікаў свету,

бо і ў тым і ў другім выпадку існавалі б грамадскія ўмовы, якія садзейнічалі іх развіццю. Або прасцей: якая эпоха — такія і таленты¹.

Усё амаль XIX стагоддзе, дакладней уся грамадская навука XIX стагоддзя, вырашала адну задачу: знаходжанне гістарычнага фактару, які стварыў норавы і дзяржаўнае ўладкаванне. За гэты час <навука> рушыла ад няўключных паравых рухавікоў, ад брычак — да паравоза і авалодвання атамам, а думка людская ламала сабе галаву над вырашэннем гэтага пытання, на які, каб завучыць яго цяпер школьніку, дастаткова пяці хвілін. Павольныя шляхі грамадскай думкі, страшэнна цяжкае ўзыходжанне. А па вазе гэтыя пяць хвілін цяжэйшыя за ўсе ўранавыя руднікі свету. З іх пайшло ўсё: змены, выбухі, пераварот у думках мільёнаў, пераасэнсаванне ўсяго шляху чалавечага аб ovo² да канца. Усё астатняе вытворнае.

Варта дадаць, што за наступныя паўстагоддзя мы не прасунуліся ў гэтым пытанні і на адзін крок смаўжа. Атлусценне ў мазгах, ці што? Ці ўсведамленне, што ўсё за цябе зробіць разумны дзядзька?

Таполя³ прыходзіць да высновы, што гэта старое, што шлях да новага, да дома, адкрытага вятрам, да вясёлага паганства, дзе ўсё — жыццё. Але заказаў на такое няма. Ім не патрэбна. У модзе — готыка. Што ж, мы прымусім і яе, мару, служыць нам. А абараняць уваход будуць жывыя людзі, паўнакроўныя і сакавітыя.

Таполя падобны да «Скрыпача» з карціны Себасцьяна дэль П'ёмба⁴.

Выключна падобны да Гольбаха⁵. Валасы назад, востры нос, твар са змрочнай усмешкай і не то ўсмешлівым, не то іранічным выразам вуснаў у спалучэнні са змрочнымі вачыма, якія глыбока сядзяць у вачніцах.

Пройдуць гады. Калі застанешся невядомым, то хоць бы ўнукі і ўнукі знаёмых пачнуць успамінаць: вось, маўляў, быў ядрэнны чалавек. Але варта праславіцца, як «сведкі» твайго жыцця наплятуць пра цябе немаведама чаго,

¹ У. Караткевіч у запісе разважае над артыкулам Г. В. Пляханавы «Аб ролі асобы ў гісторыі». Пазней, у рамане «Каласы пад сярпом тваім», гэтыя развагі выкарыстаны як словы дзеда Данілы Вежы-Загорскага.

² Ab ovo (лац.) — літар.: з яйка; перан. — з самага пачатку.

³ Тут і далей пададзены вытрымкі з твора пра майстра Таполю (задумана не рэалізавалася ў твор).

⁴ Себасцьяна дэль П'ёмба (1485—1547) — італьянскі жывапісец Высокага Адраджэння. Пасля смерці Рафаэля (1520) — найбуйнейшы жывапісец Рыма.

⁵ Гольбах Поль Анры (1723—1789) — французскі філосаф нямецкага паходжання, пісьменнік, энцыклапедыст, асветнік.

будуць выступаць з сенсацыйнымі ўспамінамі, і можа здарыцца так, што «найбліжэйшы» прыцель (паводле яго слоў), ведаючы, што ты спрацацца з ім з-за магілы не палезеш, скажа на 22^й старонцы сваёй працы, што ты не прызнаваў жанчын і быў прынцыповым жрацом аднаполага каханьня, а на 24^й сарамліва прызнаецца, што ты быў палюбоўнікам яго жонкі (каб яшчэ больш наблізіцца да «вялікага ценю») і ўкраў у яе радыкюль, у якім былі тры рублі дробязі, а ў яго самога пазычыў так, што ён не бачыў, блакітныя падцяжкі на роліках («амерыканскія!»), хоць ты зроду гэтых падцяжак не насіў і, мяркуючы па тваёй канструкцыі з амаль поўнай адсутнасцю жывата, ніколі насіць не будзеш. А людзі з славалюбствам не хочуць усё ж застацца проста дзядулем, а лезуць кудысьці (да падцяжак бліжэй).

З часам роля ўлады звядзецца да нуля. Дзіця без пярэчання падпарадкоўваецца бацькам, затым элемент паслухмянасці адыходзіць на задні план і потым — самастойнае дзеянне. Так і ў чалавецтва.

Для ёлупаў, што прытрымліваюцца гэтых лагодных цялячых думак, існуюць злосныя жонкі, якія бяруць іх пад пяту і зноў уводзяць «элемент паслухмянасці», спадар сен-сіманіст. А для тых народаў, якія спавядаюць ці хацелі б спавядаць такую лухту, існуюць узурпатары і бізуны.

У Н. злосная жонка. Прыняўшы гэта як абразу, ён выклікае крыўдзіцеля на двубой.

(Рогат.)

М. К. Міхайлоўскі ўспамінае пра Ножына¹, які «марыў пра рэформу грамадскіх навук пры дапамозе прыродазнаўства і выпрацаваў ужо шырокі план». Гэта штосьці моцна нагадвае свіфтаўскую акадэмію на Лапуце², дзе мелі намер атрымліваць сонечнае святло з агуркоў і здабываць золата з яшчэ больш непадыходнага прадукту.

Анатамічная і эмбрыялагічная тэорыя «мае за галоўную мэту знайсці законы фізіялогіі грамадства».

Госпадзі, памілуй і ўратуй!

¹ Міхайлоўскі Мікалай Канстанцінавіч (1842—1902) — рускі сацыёлаг, публіцыст, літаратурны крытык, вядомы ідэолаг рускага народніцтва. Ножын Мікалай Дзмітрыевіч (1841—1866) — рускі грамадскі дзеяч, сацыёлаг, біёлаг.

² Гулівер, галоўны персанаж рамана англа-ірландскага пісьменніка Дж. Свіфта (1667—1745) «Падарожжа Гулівера», наведаў востраў Лапута і на ім акадэмію, у якой так званыя навукоўцы праводзілі дзіўныя доследы.

Бюхнер¹ пісаў: «Асобныя персанажы толькі пена на паверхні хвалі, веліч — толькі выпадак, улада генія — толькі лялечная камедыя».

Пераварот — складаны працэс. Адным выгадна, каб старое затрымалася, — адстойваюць усімі спосабамі. Для другіх старыя парадкі шкодныя, інтарэсы наватараў таксама не заўсёды аднолькавыя, барацьба ўскладняецца. І першае пытанне несумненна духоўнае: пытанне пра справядлівасць. Ці справядліва гэта? Наколькі агідны ёй стары парадак?

Паказаць у «Каліноўскім» асуджанасць ворага так, каб хаця інсургенты і былі разбітыя, але адчувалася, што гэта перад навальніцай. Каб непазбежная загібель іх з кожнага слова.

Спачатку ў Таполі думка, што ён вядзе, затым — што яго хтосьці **вымушае** на яго ідзі. Гэта вельмі цяжка, быццам нябачная рука. Трэба зразумець — і тады лягчэй. Бог? Выруліў на бяздушныя статуі — смешна. Але чаму я раблю тое, а не другое, чаму адвараціла ад старых статуй, калі людзі пачалі патрабаваць жыцця, чаму адвараціўся цяпер ад готыкі, калі людзі пачалі верыць у жыццё, у вятры, у адкрыты з усіх бакоў дом, непадобны да вароніных гнездаў Гальшан і Трубайлы. Чаму? Але, відаць, гэта не злая сіла. Сумленне гэта ці не, але раз яна штурхае мяне на шлях з усімі — не буду ёй перашкаджаць. Ці я вяду, ці мяне вядуць — ці не ўсё адно, калі людзі мяне дабраслаўляюць. Можа, дух усіх людзей вядзе мяне і іх па адным шляху, бо я плоць ад плоці іхні. І як ні цяжка ламаць сябе і перавучвацца на старасці гадоў, але гэта зрабіць трэба, інакш загібель, інакш з Гальшанскім, інакш будзеш такі добры, што свінні пахваляць цябе. І хіба сам я не люблю ветру? І вады? І сонца? Стрэлы стрэламі, я і гэтыя шпілі накіраваў супраць іх абаронцаў, але ж сумленна сказанае слова лепшае за байку. Дом, адкрыты вятрам, лепшы за крэпасць, якую б новую яхідную думку я не ўклаў у яе.

«Таполя». Бог стварыў нас такімі. Якое ж ён мае права нас асуджаць, кінутых у бруд і голад? Як я магу асуджаць зробленую мною і кінутую мною ж у дрэнь статую. Няхай патрабуюць у тых, што змяшчаюць іх у раскошу, а самі засталіся такім жа быдлам... Ды і... нас ён па сваім вобразе не мог стварыць, у нас цёмны твар, спрацаваныя рукі... Калі ж ён багатых стварыў па сваім вобразе і падабенстве, то добры ж ён!

¹ Бюхнер Георг (1813—1837) — нямецкі паэт і драматург.